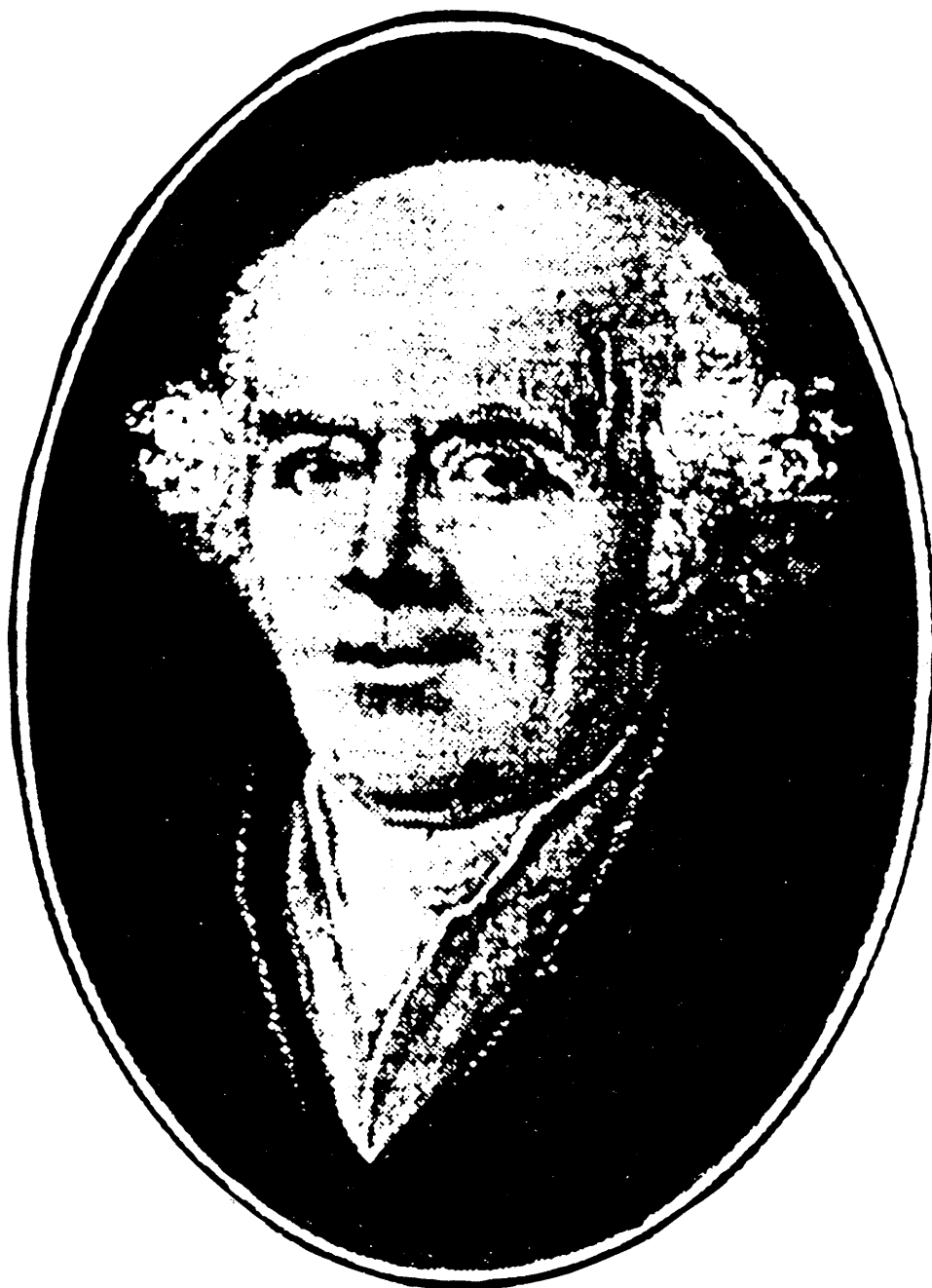

Folkvett

Organ för Vetenskap och Folkbildning. Nr 2 1991.

En pseudomedicin
fyller jämnt

Ledare	sid 3
Homeopatin — en pseudo- vetenskap fyller jämnt	sid 4
Citatteknik enligt Jehovas vittnen	sid 11
Värderingar i vetenskapen	sid 12
Vad händer med folkbild- ningen i radio?	sid 16
Internationellt	sid 17
Pressnotiser	sid 21
Brev	sid 23
Kritisk litteratur om antroposofi	sid 25
Böcker	sid 27

FOLKVETT.

Organ för Vetenskap och
Folkbildning.

Ansvarig utgivare:

Sven Ove Hansson 08/25 22 40

Redaktörer:

Sven Ove Hansson 08/25 22 40

Niels Hovmöller 08/760 79 77

Lennart Johansson 08/742 06 66

Håkan Marklund 08/771 29 96

Anna Schytt 08/32 13 32

Jonas Söderström 08/744 24 91

Adress:

Vetenskap och Folkbildning,
Box 185,
101 22 Stockholm.

Postgiro: 63 591 - 2.

Prenumeration

ingår i medlemsavgiften
100:-/år.

Övriga: 75:-

Utkommer 4 ggr per år.

Redaktionen för Folkvett ber att få önska alla sina läsare en skön sommar. Vi återkommer till hösten med bland annat en rapport från James Randis Sverigebesök.

Vi ber åter vår läsekrets om hjälp med tips eller material för vår kommande serie om pseudovetenskap vid svenska universitet.

Nya medlemmar

Cecilia Lindemalm

Klas Hultqvist

Olov Hagström

Bo Göran Pettersson

Claes Gustafsson

Magdalena Bartilson

Anders Marnelius

Mats Löfdahl

Birgit Dahle

Rolf Løvstrøm

Peter Melander

Bernt Lindberg

Jan Wallin

Nils Edelman

Christian Vos

Föreningen Vetenskap och Folkbildning bildades 1982 av människor som oroades över att ockultism och pseudovetenskap så ofta fått stå oemotsagda, och att vetenskapens metoder är så dåligt kända. Så här formuleras vår målsättning i stadgarna:

Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Kvacksalveri på sjukhus

Vi är vana vid skräckskildringar från rumänska barnhem. I New York Review of Books (8/11 1990) gav David och Sheila Rothman bakgrunden till den höga förekomsten av AIDS bland barnhemsbarnen. Detta är ett ämne som inte gick att diskutera under Ceausescu-tiden. Regimen ville inte kännas vid att sjukdomen förekom. T o m läkarkonferenserna var förbjudna att ta upp den som tema.

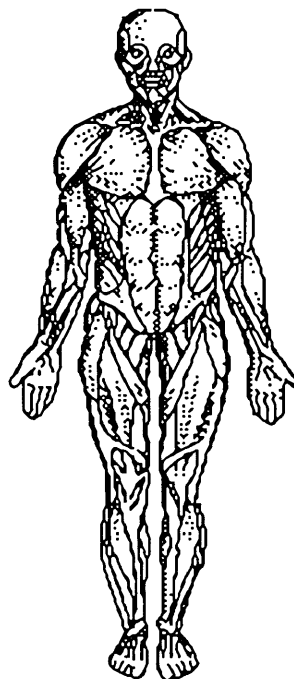
Som en direkt följd av denna tigangets strategi gjordes inte heller någonting för att förhindra att sjukdomen spreds. Inga kontroller gjordes t ex av givarblod. Redan detta var illa nog, men ännu värre var det sätt varpå man gav blodtransfusioner.

Barnhemsläkarna utförde något som de kallade "mikrotransfusioner", dvs små transfusioner med några tiotal milliliter blod åt gången. De ansåg att dessa injektioner skulle vara allmänt stärkande. Varifrån idén till denna behandlingsmetod kommer är inte känt. Det faktum att den kunde få fotfäste visar på en förbluffande låg medicinsk kunskapsnivå. En person som har fått adekvat läkar- eller sjuksköterskeutbildning bör inte ha några svårigheter att inse att metoden är i bästa fall verkningslös, i värsta fall skadlig.

Icke desto mindre förekom det att barnhemsbarn regelbundet fick upp till fyra mikrotransfusioner om dagen. Läger man till detta att sjukhemmen saknade engångssprutor och hade undermålig steriliseringsutrustning, så är det lätt att inse att resultatet blev en massiv smittspridning. Åtminstone ett par tusen småbarn torde ha fått HIV-smitta på detta sätt.

Exemplet visar med förfärande tydlighet att själva den akademiska strukturen hos skolmedicinen inte är något skydd mot hälsofarligt kvacksalveri. Vad som sak-

nades i Rumänien var en öppen och kritisk medicinsk diskussion och ett fritt informationsutbyte med utlandet. När skolmedicinen avskärs från den vetenskapliga diskussionen förvandlas även skolmedicinen till kvacksalveri.

Det finns många andra exempel på att diktaturer förföljt eller omöjliggjort vetenskapen. Lysenkos dominans i den sovjetiska genetikerna är ett av de mest kända exemplen. Kanske mindre känt är att både Stalins och Hitlers diktaturer förföljde fysiker som sysslade med kvantmekanik eller relativitetsteori. Under Hitlertiden etablerades t o m en särskild "arisk matematik" (som intressant nog skilde sig från den "judiska" matematiken genom att aldrig lyfta sig nämnvärt över gymnasienivån).

Ytterst handlar vetenskap om att ha ett sinnelag som är samtidigt öppet och kritiskt, om att betvivla auktoriteter utan att bygga upp "alternativa" auktoriteter i stället. Utan de demokratiska fri- och rättigheterna förkvävs det vetenskapliga tänkesättet.

Homeopatin — en pseudomedicin fyller jämnt

Samtidigt med franska revolutionen och Mozarts bortgång firar vi just nu tvåhundraårsminnet av Samuel Hahnemanns upptäckt av homeopatins helande kraft.

För att förstå hur en så pass egendomlig företeelse som homeopatin kunnat uppstå, vinna framgång och bli bestående i 200 år, är det viktigt att erinra sig vissa medicinhistoriska omständigheter kring dess uppkomst.

Sanningen att säga befann sig den etablerade invärtesmedicinen, då homeopatin framträdde vid 1700-talets slut, i ett eländigt tillstånd. Inte minst vittnar därom talrika läkarparodier i den dåtida litteraturen: från Molières och Holbergs läkarparodier till Voltaires dictum: "Krigen och läkarna äro vår tids största gissel". Stora framsteg inom det som skulle bli medicinens grundvetenskaper hade gjorts under de tre föregående århundradena. Men genom ideologiska blockeringar hade de inte i någon större utsträckning fått genomslag inom medicinen: upptäckterna stod outnyttjade vid sidan om praktiken. Det gällde de stora upptäckterna inom kemin på 1700-talet. Det gällde även Fracastores teori från 1500-talet om sjukdomsspridning genom mikrober, trots att man kunnat se bakterier i Leuwenhoeks mikroskop under mer än ett sekel. I många avseenden stod 1700-talets praktiker (i bästa fall) fortfarande kvar på Hippokrates antika nivå. Man baserade sig ofta, medvetet eller omedvetet, på den humoralpatologiska läran, dvs läran om kroppsvätskorna, även den från antiken.

Om hur pass djupt de antika föreställningarna om sjukdomars uppkomst var rotade vittnar förhållandet, att ännu under 1800-talets första decennier den store Wienpatologen Rokitanski, som under sin levnad obducerade mer än 60 000 lik, var anhängare av dem. Han menade, att de

organförändringar (tumörer, förkalkningar, tuberkler etc) han i rikt mått iakttog hos de sjuka var verkningar av, inte orsaker till, den sjukdom patienten haft. Den verkliga orsaken var alltid "vätskornas obalans", *dyskrasi*. En snarlik typ av argument används för övrigt än i dag framgångsrikt av olika patentmedicinska läror, då man önskar framställa skolmedicinen som inskränkt och ovetenskaplig, enär den förbiser sjukdomarnas "andliga" ursprung.

Decennierna kring år 1800 var i många avseenden en övergångs- och krisperiod i medicinens historia. Vår del av världen hemsöktes då av en rad förbluffande medicinska system, monistiska sjukdomsläror — som sökte en förklaring till alla sjukdomar — som gav upphov till monistiska terapier. Ett exempel var *Brunonianismen*, ett system skapat av engelsmannen Brown. Han ansåg, att alla sjukdomar i grunden orsakades av inflammationer i magtarmkanalen. Dessa "retningstillstånd" ansåg han orsakades av "överskott av livskraft". Universalmedlet mot detta var åderlätning.

I Frankrike anammades Browns lära av Francois Broussais, Napoleontidens stora medicinska auktoritet. Dessvärre lyckades hans anhängare ofta så bra i sitt syfte att skaffa bort "överflödigt livskraft" att elaka tungor visste berätta att kurerna skördade lika många offer som Franska revolutionen och Napoleonkrigen tillsammans.

I Tyskland var utvecklingen annorlunda. Den tyska romantiken gav upphov till ett av de mest fantastiska filosofiska system världen skådat: *Die Naturphilosophie*, där Friedrich Wilhelm Schelling var det stora namnet. Schellings naturfilosofi betraktade världsalltet som en enda levande organism, där alla substanser, från

den oorganiska materien till människan, i stigande utsträckning genomsyras av samma livsprincip. Stöd fick naturfilosoferna skenbatligen genom Galvanis påvisande av elektricitetens roll i nervsystemet.

De experiment som i Mary Shelleys roman *Frankensteins monster* genomfördes för att återföra livet till en död kropp, hade redan genomförts i praktiken, och resultaten hade varit delvis uppmuntrande: liken rörde sig faktiskt då man släppte på strömmen. En annan frukt av denna tid var Mesmers lära om den animala magnetismen.

Det är som en fortsättning av och en revolt mot dessa fantastiska system som homeopatin bör ses. Väsentligen är homeopatin en enda mans verk. Upphovsmannen hette Samuel Hahnemann (1755—1843). Han föddes som son till en porslinsmålare i Meissen, uppvisade läshuvud, fick studera och avlade så småningom medicine doktorsgraden i humoralpatologisk anda i Erlangen 1779. Han var en skicklig kemist och rättsmedicinare och särskilt intresserad av drogers verkningsmekanismer, det som man i dag skulle kalla farmakodynamik. I ett skede då den animala cellen ännu var decennier från sin upptäckt, och då det moderna receptorbegreppet låg mer än ett århundrade framåt i tiden, var just förhållandet att ett läkemedel kunde hitta rätt organ och bota rätt sjukdom ett ämne väl ägnat för spekulationer.

Då Hahnemann 1790 höll på att experimentera med Kinabark, ett medel som revolutionerat behandlingen av frossan, och som var ett av många värdefulla ting koloniserarna tagit med sig hem från Nya Världen, gjorde han sin grundläggande "upptäckt", på vilken hela hans system skulle komma att byggas. Han tyck-

te sig finna att han, då han intog en mycket låg dos av läkemedlet, drabbades av samma effekter som de malariasjuka brukar beskriva: omtöckning, frossa och skelettsmärter¹.

Om det nu var så att kinabark, som bevisligen var effektivt mot malariafeber, på friska personer kunde framkalla samma symptom som den botade hos sjuka, kunde inte då detta gälla också för andra substanser? Skulle man inte rentav systematiskt på samma sätt testa alla örter, mineraler etc på friska personer och notera vilka effekter som simulerades? För att så i nästa steg i lämpliga doser behandla sjuka med dessa symptom med just den substans som visat sig framkalla dem?

I denna form var Hahnemanns tanke ny, men han hade säker haft hjälp med grundtanken genom ett flitigt studium av en man, vars skrifter kännetecknades av långt större fantasi och fantasteri (och genialitet) än Hahnemanns egna: Paracelsus (1493—1541). Denne hade i sina skrifter redan 250 år tidigare framfört som en viktig princip: lika botas med lika, eller på latin *simila similibus curantur*. Detta i medveten motsats till skolmedicinens (på humoralpatologin baserade) allopatiska (av grek. *al-lon* = annan, annorlunda) lära att ett läkemedel utövar sin verkan genom att motverka det som skadar kroppen.

Paracelsus hade kommit fram till sin variant av homeopatin med hjälp av sin lära om *arcanum* — den fördolda läkande principen. Enligt denna lära var sjukdomar andliga väsen som kunde övervinnas endast med hjälp av läkemedel med astral, andlig kraft. Sådana fanns, genom Guds outgrundliga vishet och godhet, att tillgå i

1. Veterligen har detta fenomen inte kunnat reproduceras av andra forskare. Sannolikt var Hahnemann helt enkelt överkänslig mot kinabark.

naturen omkring oss, och vi kunde känna igen läkemedlen på deras utseende: naturen var således såväl medicinskåp som farmakopé.

Delvis hade Paracelsus tagit sin inspiration av folkmedicinens signaturlära. För denna var det sedan länge självklart att Orkidéns testikelliknande rot (grek. *orchis* = lat. *testiculum*) skulle verka sexuellt stimulerande, och att kamomillens livmoderliknande fröhus skulle verka lugnande genom att dämpa hysteri (grek. *hyster* = livmoder). Det senare är det ju många som tror än i dag.

Efter några års trägna försök publicerade så Hahnemann 1796 i *Hufelands Journal* sina rön under rubriken: "Försök att finna en ny princip för läkemedlens läkande kraft jämte några blickar på de hitillsvarande". Här presenterade Hahnemann sin nygamla terapiprincip *similia similibus curentur*. Jämfört med Paracelsus hade modus indikativ bytts ut mot konjunktiv, dvs "lika må botas med lika". Det skulle emellertid dröja ända till 1807 innan han döpte sin lära till homeopati.

Innan 1700-talet var till ända hade Hahnemann systematiskt provat nittio olika organiska och oorganiska substanser enligt sitt system, och omsatt sina rön, vilka självfallet tycktes bekräfta hans grundtes, i en lönande praktik.

Hahnemanns lära var ursprungligen mycket medvetet polemisk mot de fantastiska medicinska systemen och förenade sig med folkmedicinen däri att den huvudsakligen var en lära om den rätta terapin med ett minimum av sjukdomslära.

I homeopatins bibel, *Organon der rationellen Heilkunde* (1810), fastslår Hahnemann:

Erkännande meningslösheten i metafysiska grubblerier, som ej låter sig erfarenhetsmässigt bevisas, kan ej den skarpsinnigaste och mest

fördomsfria betraktare av någon sjukdom med sina fem sinnen fastställa annat än iakttagbara förändringar i kroppens och själens tillstånd (sjukdomstecken, händelser, symptom), alltså avvikelser från det tidigare friska tillståndet hos den sjuke, vilka

1. denne själv känner
2. hans omgivning lägger märke till
3. läkaren iakttagger hos honom

Alla dessa iakttagbara tecken representerar sjukdomen i hela dess omfång, dvs bildar tillsammans den sanna och enda tänkbara sjukdomsgestalten.

— — —

Det är varken tänkbart eller genom erfarenheten bevisat att något annat än hälsan återstår eller kan återstå, sedan alla sjukdomssymptom och alla iakttagbara yttringar av sjukdomen försvunnit. Den inre sjukliga förändringen kan ej kvarstå outrotad.

Dvs, vad gör det om en människa har all världens sjukdomar, så länge de inte ger några symptom! Eller, sjukdomen är lika med sina symptom. Detta är en bestickande men i grunden djupt och bevisligen felaktig uppfattning, som är fast förknippad med Hahnemanns ursprungliga version av homeopatin. Den är felaktig, eftersom det faktiskt finns många flera sjukdomar än det finns symptom. Olika sjukdomar kan ha samma symptom, och samma sjukdom uppvisa olika sjukdomsbilder. Om så icke vore fallet, skulle, man inom medicinen slippa alla mödosamma utredningar innefattande röntgen, skopier och provtagningar, vilka ju syftar till att genom diagnostik särskilja fall med flertydiga sjukdomsbilder.

I dag, med betydande möjligheter att bota eller förlänga livet på invärtesmedicinskt sjuka, skulle homeopatin, om den konsekvent levts efter denna lära, skörda många offer. På Hahnemanns tid var den terapeutiska arsenalen ytterligt

begränsad, och hans grundläggande miss- tag fick sannolikt inga större konsekvens- er för patienternas överlevnad.

Utifrån denna grundsyn är det lätt att förstå, att homeopatins sjukdomslära blir kortfattad som en esperantistisk gramma- tik. Medan en vanlig medicinstuderande bör konsumera någon hyllmeter i ämnet, omfattar *Organons* sjukdomslära blott fem sidor! Mer behövs inte för att å la Hahnemann behandla samtliga akuta och kroniska sjukdomar hos människan.

Hahnemann urskiljer tre olika kro- niska sjukdomar: syfilis, sykora (Gonorré + genitala vårtor) samt psora. Den senare, vars upptäckt var Hahnemanns stolthet, omfattade i gengäld nästan alla övriga symptomgrupper, såsom nervsvaghet, hysteri, raseri, fallandesot, benröta, migrän, hemmoroider, starr, impotens etc. Enligt Hahnemann berodde psora på ett smittämne som passerat genom några hundra generationer människor, och som därigenom uppnått en oerhörd virulens.

Men inte ens Hahnemann kunde i längden klara sig utan en teori om sjuk- domarnas orsaker. Sannolikt inspirerades han av den store paracelsianen van Hel- mont (1577—1644), vars livsprincip tänktes integrera alla kroppens funktion- er och återställa de rubbningar som kan uppstå genom "livsfientliga sjukdoms- bringande inflytelser". Dessa sjukdoms- bringande agens är "dynamiska" — ett be- grepp lika centralt för Hahnemann som det senare blev för den antroposofiskt orienterade bio-astrologin. Enligt en begrppsanalytisk studie, som faktiskt företagits över Hahnemanns använd- ning av begreppet, tycks termen för hon- om vara synonym med "för mig okänd eller ej iakttagbar".

All sjukdom innebär för homeopatin i grunden ett och detsamma, nämligen en

"förstämning av livsprincipen" hos den sjuke. Hahnemann erkänner visserligen att vissa yttre faktorer kan spela roll för in- sjuknandet, som t ex utsvävningar, för- kylning, överansträngning, väderlek, inver- kan från himlakroppar, "miasmer", epide- mier, akuta infektioner, samt inte minst be- handling av allopatiska läkare. Men den väsentliga orsaken var alltid "förstämning av livsssprincipen". Eftersom "livsprin- cipen" är en dynamisk process kan den end- ast återställas, och patienten få hälsan åter, om ett homeopatiskt läkemedels dyna- miska kraft får verka på den. (Jmfr Paracel- sus lära om *arcana*.)

Homeopatin skiljer sig således från na- tur- och folkmedicinen i flera viktiga av- seenden. För det första i sin princip "lika bo- tar lika". Men framför allt genom sin unika teori att ett läkemedel blir alltmer potent ju mera det spädes ut. Hur går detta till?

Genom utspädningen frigör homeopa- ten de "dynamiska" krafter som finns hos den läkande substansen. Han kan häri- genom utvinna läkande krafter också ur ämnen som i normala koncentrationer be- traktas som helt verkningslösa, t ex ur mjölksocker eller ur *natrium muriaticum*, eller som vi skulle säga, koksalt.

Genom en metod som han utvecklade under 1800-talets första decennier, framställde Hahnemann läkemedel som var till den grad utspädda — och därför så potenta — att han endast med bävan vågade ge dem till svaga individer. Det förfarande han använde kallade han "dynamisering".

Man tar således en "urtinktur" bestående av t ex ett gram koksalt på 99 gram vatten. (Hahnemann använde till en början mest alkohol i sina tinkturer.) Ur denna lösning, som således är 1 %-ig, utvin- ner man så *första potensen* genom att ta 1 ml därav och tillsätta 99 ml vatten. Man *po- tenserar* så denna nya 0,01 %-iga lösning

genom att slå flaskan mot något hårt ett föreskrivet antal gånger för att "frigöra de läkande krafterna". Därpå utvinns man på samma sätt *andra potensen* genom att ta 1 ml av av den nya lösningen, tillsätta 99 ml vatten och slå flaskan i bordet osv.

Om denna procedur upprepas upp till 100 gånger, vilket ofta skedde hos Hahnemann och de så kallade "högpotensarna" inom homeopatin, erhåller man den *hundra centesimalpotensen* (C100), dvs en 10^{-200} %-ig lösning. Med stigande potens blir läkemedlen starkare, men också mera specifika och svårare att hantera och därmed mera prestigefyllda. Ofta nöjde man sig med lägre potenser, t ex C30 eller använde andra spädningsproportioner, så kallade D- eller LM-potenser, där man vid varje steg späder 10 respektive 50 000 gånger. Det sistnämnda förfarandet uppfanns på 1830-talet, då efterfrågan ökade, som en snabbmetod av Hahnemanns andra hustru. Dessa olika typer av potenser (D-, C- och LM-potenser) är på grund av det olika antalet dunkningar, potensiering, emellertid inte likvärdiga.

Till förhållandet att homeopatin aldrig integrerades med skolmedicinen bidrog utan tvivel att Hahnemanns lära växte fram samtidigt med den nya atomläran, som ju visade att materien faktiskt inte låter sig delas (eller utspädas) i det oändliga. Den förekommer i odelbara "paket" som atomer eller molekyler. Amadeo Avogadro i Torino visade vid 1800-talets början att en mol av ett ämne, t ex 58 gram koksalt, alltid innehåller ungefär 6×10^{23} molekyler. Hahnemanns urtinktur ovan kunde alltså inte innehålla mer än ungefär 10^{22} molekyler koksalt (eller dubbelt så många joner). Detta respektingivande antal molekyler, som vid procedurens början "trängdes" i 0,1 liter vatten, skulle efter 100 centesimal-

spädningar behöva disponera 10^{196} kubikmeter. Varje molekyl koksalt skulle således simma omkring i 10^{174} kubikmeter, av vilka de 100 ml läkemedel av utspädningen C100 utgör en jämställd del. Detta är en avsevärd volym. Den motsvarar det teoretiskt iakttagbara universums (med en radie på 14 miljarder ljusår) volym multiplicerad med ett tal bestående av 80 siffror.

Om den homeopatiska medicinen skulle verka genom sin substans, vore alltså detta den volym som den stackars patienten skulle behöva konsumera för att få i sig en enda molekyl av läkemedlet.

Hahnemann var, i minst lika hög grad som nutidens utövande homeopater, införstådd med dessa förhållanden. De teori om sjukdomars uppkomst som ovan skisserats utgör ju ett försök att komma runt detta hinder. Men han kunde också, likosm sentida efterföljare, ibland kosta på sig att slå ut med händerna och kapitulera inför det mysterium som den underbara läkande kraften hos den homeopatiska medicinen utgjorde:

Jag kräver inte att man skall sätta tilltro till detta och begär inte att någon skall begripa det. Inte heller jag förstår det: det räcker med att säga att det är ett faktum och ingenting annat. Endast erfarenheten söker det, och jag tror mer på den än på min insikt (Organon).

Eller, mera koncist formulerat: Homeopatins läkande kraft manifesterar sig blott på ett sätt: såsom läkande. Patienterna blev friska, och detta var ju det slutgiltiga beviset för de dynamiska krafternas realitet.

Allt hängde således, som sig bör, på frågan om metodens effektivitet. Från 1800-talets början fanns också medlen för att avgöra huruvida en metod verkligen var effektiv eller inte: den medicinska statistiken, utvecklad av den franske kliniker Louis. Med den nya modellen med

parallella patientkontrollgrupper hade statistikerna snart vetenskapligt krossat Broussais-skolans åderlåtningsterapi genom att visa att t ex patienter med lunginflammation, som enligt den tidens mode blev åderlåttna, avled tre gånger så ofta som de som överlämnades åt naturens egna läkande krafter. Det borde således inte ha varit svårt för homeopatin att i sådan konkurrens framstå som revolutionerande. Så skedde också, kliniska studier förutan.

För det första innebar homeopatin ovedersägligen en lättnad för de stackars patienter som tidigare plågats av kräkmedel och kalomel (en kvicksilverförening).

För det andra krävde Hahnemann alltid, för att garantera verkan av sina läkemedel, att man avhöll sig från andra mediciner och dessutom avstod från tobak, alkohol och utsvävningar, vilka alla skulle kunna störa de dynamiska krafterna hos de homeopatiska preparaten. Detta måste, med hänsyn till tidens seder bland de samhällsskikt som hade råd att konsultera honom, innebära en oerhörd lättnad för deras stackars organismer.

För det tredje innebar säkert homeopatens detaljerade utfrågning, där patienten noggrant fick redogöra för alla sina symptom, ett ur psykologisk synpunkt gott omhändertagande av patienten, vilket måste ha inneburit — och innebär — en god placeboeffekt.

Men strikt kontrollerade kliniska studier ställde Hahnemann sig mycket tveksam till. Hans krav "Gör likadant, men gör exakt likadant" innebar betydande käppar i hjulet för alla försök till laboriemässigt standardiserade tester. Bland annat innebar ju homeopatins uppfattning om sjukdomens absolut individuella gestalt hos varje patient — och

därför följande individuella utformning av terapin i varje enskilt fall — att jämförelser mellan individer kunde tillbakavisas.

Hans syn på substansers dynamiska kraft även hos kemiskt inerta ämnen, och även i mikroskopiska koncentrationer (i synnerhet då!) innebar ju vidare att något sådant som en blindtablett (placebo) för jämförelser mellan eller inom individer egentligen inte kunde accepteras av en homeopat.

Med början i 1830-talets Paris (Andral) har emellertid av homeopater godkända, kontrollerade studier av homeopatmedicin upprepade gånger genomförts vid skilda sjukdomar. En del av dessa studier redovisades kort av mig i Folkvett 3-4 1990, och deras resultat har med mycket få undantag varit nedslående ur homeopatins synpunkt. Ändå är det ett av homeopater åberopat faktum att det i flera länder, t ex Tyskland och Frankrike, bedrivs homeopatmedicin också av läkare med gängse, naturvetenskaplig kompetens. Med kännedom om de starka kommersiella inslagen i den medicinska praktiken i dessa länder, och med tanke på vilka bisarra terapier som i övrigt förekommer, säger detta förhållande nog bara att det i dessa länder också finns en efterfrågan på homeopatmedicin, och att privatsjukvården där av lagstiftningen är oförhindrad att göra sig en hacka därpå.

Inom veterinärmedicinen har också homeopatmedicinen kommit till användning, t ex i Frankrike. Det är ju gynnsamt med en medicinering som, trots stark dynamisk verkan, inte lämnar några giftrester hos t ex slaktdjur. Något argument mot att homeopatins effekt väsentligen är en placeboeffekt utgör inte de positiva resultat som rapporteras, ty djurägaren, som är den som i det sjuka kreaturets ställe

bedömer effekten, är inte skyddad från placeboverkan. Några hållbara veterinärmedicinska studier som visar för homeopatin gynnsamma resultat finns vetenskapligt inte.

Homeopatin är naturligtvis en ur vetenskaplig synpunkt helt omöjlig konstruktion. Trots många försök har dess föregivna resultat ytterst sällan kunnat reproduceras under kontrollerbara betingelser. Homeopatin hade oturen att redan från början drabbas i sin teoretiska grund av atomläran och i praktiken av den medicinska statistiken. Bådadera hade folkmedicinen och merparten av den ursprungliga skolmedicinen undslupit.

I Sverige har sedan länge homeopatmedel i spädningar D8 och uppåt fått säljas fritt, då de (trots Hahnemanns varningar) av Socialstyrelsen ansetts som harmlösa.

I USA, där läran stod stark fram till 1930-talet, för den dock numera en tynande tillvaro. I Tyskland, hemlandet för denna och många andra egendomligheter i naturfilosofins släptåg, finns det mer än 7 000 homeopater, varav många utbildade läkare. Homeopatin finns i flertalet av världens länder med undantag av det svarta Afrika, Kina och Japan, alla länder med stark folkmedicinsk tradition.

I Sverige och Skandinavien är homeopatin en relativt svag rörelse med dåligt vetenskapligt anseende. Homeopat är en oskyddad beteckning, som vem som helst får ta i anspråk. För att bli så kallad homeopraktiker måste man emellertid ha genomgått Svenska Homeopraktikers Riksförbunds (SHR) korrespondenskurs med interfolierade föreläsningar och övningar. Examination sker i Göteborg. I utbildningen ingår studiematerial från konventionell medicin, enligt SHR:s uppgift upp till ungefär sjuksköterskenivå.

Påbyggnadskurser i irisdiagnostik (uppfunnen på 1800-talet av en svensk kyrkoherde) och örtterapi kan erhållas. Några som helst förkunskaper behövs inte. Vid 1970-talets slut hade 140 personer betalt 24 000 kr var för att gå kursen, och ingen hade dittills kuggats i examen. SHR har ett förlag, Arcanum AB, och säljer sina läkemedel via AB Drogcentralen.

Homeopraktiken visar, lika litet som annan alternativ medicin, några tecken på att dö ut. Detta beror förstås delvis på den konventionella medicinens begränsningar och på okunskap, men också på att lidandet aldrig ser till vetenskapligt halt hos behandlingen, utan till dess resultat. Häri överensstämmer det helt med folkmedicinen och med homeopatin. Eftersom resultatet i många fall ändå måste bli detsamma, föredrar man naturligt nog en snabb, smärtfri behandling framför en långsam, smärtfylld och kanske riskabel. Så står ju i praktiken valet ofta vid många fall av kroniska, funktionella störningar, där en rejäl placeboeffekt kanske är den enda möjliga lindring som står att få.

Hans Isaksson

LITTERATUR

Harrison, Richard: The development of modern medicine, 1936. Ny reviderad upplaga hos Wisconsin Press, 1974.

Staugård, Frants: Den folkliga medicinen. Liber, 1979.

Braun, Arthur: Homeoterapins metodik. Göteborg, 1980. Originalens titel är: Metodik der Homöotherapie. Regensburg, 1975.

Hahnemann, Samuel: Organon—läkekonstens verktyg. Göteborg, 1980. Ny reviderad översättning av sjätte upplagan av Organon der rationellen Heilkunst.

Litteraturlista över homeopatisk litteratur kan rekvireras från Arcanum AB, Box 14116, 400 20 Göteborg.

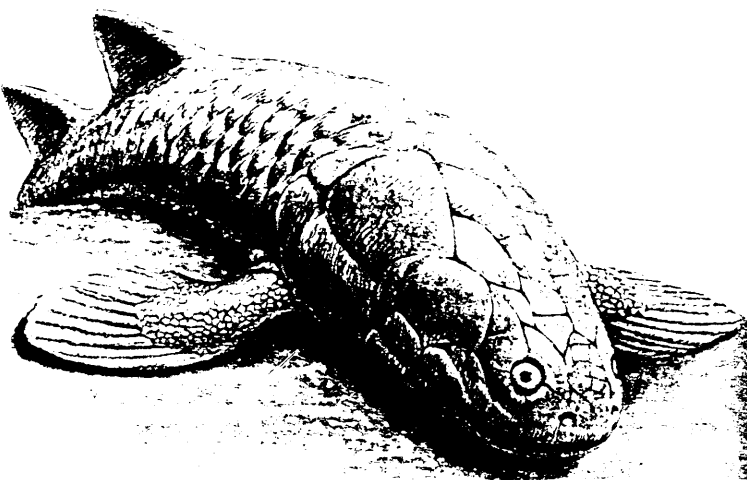
Citatteknik enligt Jehovas Vittnen

En av de mest spridda kreationistiska texterna på svenska är *Liv - ett resultat av evolution eller skapelse?*, som ges ut av Jehovas Vittnen. Den är en översättning av en engelskspråkig skrift, *Life - How Did It Get Here?*

Både den svenska och den engelska utgåvan kom först ut år 1985.

Boken är fylld av citat ut etablerad vetenskaplig och (i synnerhet) populärvetenskaplig litteratur, som på olika sätt bekräftar att evolutionsteorin är felaktig. På sid 73 argumenterar man för att det inte finns någon länk från fiskar till groddjur:

Stora ansträngningar har gjorts för att sammanlänka groddjuren med någon förfader bland fiskarna, men utan någon framgång. Lungfisken har varit en favoritkandidat, eftersom den förutom gälar har en simblåsa som den kan använda till att andas med när den tillfälligtvis är utan vatten... David Attenborough diskvalificerar både lungfisken och kvastfeningen, 'eftersom deras skallben är så olika de första fossila groddjurens att de inte kan ha givit upphov till dessa.'

En bok om evolutionen innehåller en teckning liknande denna med bildtexten: "FRÅN FISK TILL MÄNNISKA." Det sägs att illustrationen "visar hur fiskfenans ben utvecklades till människans arm- och handben". Det sägs också: "De fossila fynden dokumenterar många mellanstadier i denna utveckling." Men gör de verkligen det?*

Som källa till detta citat anger man sid 137 i David Attenboroughs bok *Liv på jorden* från 1979. (Engelsk originaltitel: *Life on Earth*.) Låt oss då slå upp Attenboroughs bok och sätta in citatet i sitt sammanhang. Han diskuterar lungfiskar och kvastfeningar, och säger om dessa:

Dessa båda fiskgrupper hade de nödvändiga förutsättningarna för landliv som de ålderdomliga fiskarna måste ha haft. Men ingen av dem kan betraktas som förfader till landdjuren. Båda kan diskvalificeras eftersom deras skallben är så olika de första groddjurens att de inte kan ha givit upphov till dem.

Emellertid finns det en tredje fisktyp som man funnit i avlagringar från denna tidiga och kritiska tid i livets historia. Den hör till samma grupp som kvastfeningarna och lungfiskarna. Den hade benlika fenor med muskulösa baser precis som kvastfeningen. Det är mycket troligt att den hade luftsäckar i tarmen som lungfisken. Dess skalle har också det avgörande kännetecknet som varken kvastfeningen eller lungfisken har, nämligen inre näsöppningar i munhålans tak. Alla landlevande ryggradsdjur har inre näsöppningar, och detta bekräftar att fisken står föfadern mycket nära.

Fiskenbär namnet *Eusthenopteron* — grodfisken."

I Jehovas Vittnens bok nämns förstas inte grodfisken. I stället används det lösryckta citatet från Attenborough som argument för att det inte skulle finnas någon länk mellan fiskar och groddjur. Som "repetitionsfråga" uppmanar man läsaren att svara på följande:

"Vilka varelser har betraktats som länkar mellan fiskar och groddjur, och varför är de inte det?"

Denna citatteknik är tyvärr snarare regel än undantag i kreationistisk litteratur.

Sven Ove Hansson

Värderingar i vetenskapen

Det tionde och sista avsnittet i serien Vetenskapens kunskapssyn handlar om värderingar i vetenskapen.

En och annan person har velat rensa bort alla värderingar från vetenskapen. Det är emellertid en alldeles omöjlig uppgift. En smula eftertanke visar att vetenskapen på flera sätt är oupplösligen förknippad med värderingar.

Kanske allra mest grundläggande är att *själva uppfattningen att man bör eftersträva vetenskaplig kunskap är värderingsgrundad*¹. "Kunskap är eftersträvansvärd" är en värdeutsaga. Den som hävdar att vetenskapen måste vara värdefri gör en värdeutsaga (och därmed, enligt egen utsago, en icke-vetenskaplig utsaga). Detta samband mellan vetenskap och värderingar går inte att komma undan, såvida man inte nöjer sig med att beskriva "vetenskapens ståndpunkt" utan att ta ställning till om det är bra eller dåligt att ansluta sig till densamma.

Mera uppmärksammat är att *valet av forskningsområden är värderingsberoende*. Detta val görs delvis av dem som finansierar forskningen, delvis av forskarna själva. Väljer man att satsa på tillämpad forskning, bygger valet av kunskapsområden i hög grad på värderingar. Men även de val som görs inom grundforskningen bygger på värderingar. Detta gäller valet mellan olika områden (historia eller partikelfysik), men också inriktningen inom varje sådant område. Det är i högsta grad en värderingsfråga vad som är viktigt att veta.

Besluten om vilken forskning som är etiskt försvarbar är ett annat tydligt fall

¹Jag gör här ingen skillnad mellan de två närbesläktade kategorierna normer och värden. Med "värdefri" avses alltså mera exakt "norm- och värdefri", etc.

av värderingar inom vetenskapen. Det gäller sådana frågor som försök på människor, djurförsök, DNA-hybridisering, personlig integritet i samhällsvetenskaplig forskning etc.

De inomvetenskapliga *besluten om när man anser sig ha bevis för en teori är också grundade på värderingar*. När man uppställer ett visst beviskrav (t ex krav om statistisk signifikans) innebär detta en avvägning mellan hur illa det är att inte komma vidare i forskningen och hur illa det är att dra fel slutsatser. Detta är en typ av värderingar som i princip kan vara "inomvetenskapliga", dvs bara bero av vad man anser gagna vetenskapens utveckling. Om forskningsresultaten har betydelse för samhället blir dock de inomvetenskapliga bevisreglerna sammankopplade med samhällsnormer. De flesta forskare skulle t ex idag kräva starkare bevis för en hypotes som understödjer könsfördomar än för en hypotes som motbevisar könsfördomar.

Det finns i vetenskapen gott om "dolda" värdepremisser som inte uppmärksammas. Medicinens grundläggande värdepremiss, nämligen att sjukdomar så långt möjligt bör botas eller lindras, är okontroversiell, och man tänker därför sällan på den som en värdepremiss. I allmänhet är det bara när vetenskapen uttalar sig om samhällligt kontroversiella frågor som dess värdegrunder blir uppmärksammas.

De flesta moraldiskussioner om forskning har handlat om forskningsresultatens praktiska tillämpningar. Atomfysikens tillämpning i vapentekniken är det viktigaste exemplet. Ett grundproblem i alla sådana diskussioner är att man aldrig kan förutsäga vilka forskningsresultat som kommer att få skadliga eller nyttiga tillämpningar. Biokemisk grundforsk-

ning kan t ex på ett oväntat sätt ge möjlighet till nya botemedel mot sjukdomar eller till nya biokemiska vapen — eller kanske till bådadera. Det finns gott om exempel på hur de praktiska tillämpningarna varit omöjliga att upptäcka i förväg. Radiovågorna beskrevs en gång som ett typexempel på vetenskap som inte kan få någon praktisk tillämpning. År 1919, då Einsteins allmänna relativitetsteori börjat bli allmänt känd, skrev *The Times* att "det nya synsättet kommer inte att göra någon skillnad för det praktiska livet". Det var detta nya synsätt som gjorde atomklyvningen, och därmed atombomben, möjlig.

Vetenskap och världsbild

Exemplen om radiovågor och relativitetsteorin har anknytning till teknologin, dvs till hur vetenskapens tillämpningar har påverkat vår tillvaro och därmed vår världsbild. Men det finns också fall då kunskapen i sig har påverkat vår världsbild, utan förmedling av praktiska tillämpningar. Det gäller t ex upptäckten av den heliocentriska världsbilden och av evolutionen, som båda starkt har påverkat livsåskådningar och etiska inställningar. Vetenskapen har, sett på lång sikt, medverkat till att underminera gamla värderingar och därmed bidragit till att nya värderingar utbildats.

Detta behöver inte innebära att vetenskapen i sig själv innehåller de värderingar som den bidrar till att driva fram i samhället. Den samhälleliga eller etiska innebörden av en vetenskaplig föreställning blir beroende av den ideologiska omgivning där den tas emot och används för skilda syften. Den heliocentriska världsbilden skulle förmodligen inte ha fått alls samma innebörd för världsbilden om den inte kom fram i ett samhälle där kyrkans hegemoni i världs-

åskådningsfrågor stod på spel. Effekterna av Darwins utvecklingslära, av relativitetsteorin etc, berodde på motsvarande sätt på den samhälleliga omgivning där de togs emot.

Vetenskapens effekter på vår världsbild är oförutsägbara, bl a eftersom de beror av oförutsägbara vetenskapliga resultat. Men det finns en generell trend i vetenskapens hittillsvarande effekter på världsbilden: Den skjuter undan människan från hennes tidigare så unika plats i universum.

Den förvetenskapliga världsbilden var antropocentrisk, dvs den tillskrev människan en självklar plats i centrum för världen. Några yttringar av detta synsätt kan nämnas från den medeltida teologin. Kyrkofadern Augustinus (354-430) förklarade att de vilda djuren hade skapats för människans skull — för att straffa, pröva och instruera oss. Den inflytelserike teologen Petrus Lombardus (ca 1100-1160) skrev:

Alldeles som människan gjorts för Guds skull, dvs för att tjäna Honom, så har universum gjorts för människans skull, dvs för att tjäna henne. Därför är människan placerad vid universums mittpunkt, så att hon kan både tjäna och bli tjänad.

En lång rad vetenskapliga upptäckter har gjort den gamla antropocentrismen ohållbar. Solen kretsar inte kring jorden, utan tvärtom. Solen har i sin tur visat sig vara en av ca 500 000 miljoner stjärnor i Vintergatan, som i sin tur är en av åtminstone 1000 miljoner galaxer. Den biologiska utvecklingsläran har i viss mening tagit från människan hennes särställning bland varelserna på jorden.

Till yttermera visso har människan själv blivit föremål för samma slags förklaringar som världen omkring henne. Detta är nog ett ännu mera drastiskt sätt

att förlora särställningen i naturen. Vetenskapen har efterhand erbjudit allt fler förklaringar av mänskliga lidelser och mänskliga värderingar. Inom etologi och psykologi har man velat förklara våra värderingar som följder av biologiska principer. Även om de förklaringar som framkommit ofta varit tvivelaktiga, reser de problemet: Med vilken kraft kan våra värderingar upprätthållas om de går att förklara på samma sätt som vi kan förklara molekylernas uppbyggnad eller myrnornas stackbyggnad?

Filosofen Friedrich Nietzsche uttryckte vetenskapens effekt på världsbilden så här:

Fortskrider inte människans förringande av sig själv, hennes vilja att förringa sig själv, oupphörligt alltsedan Copernicus? Ack, borta är tron på hennes egen värdighet, oförliknelighet och oersättlighet i väsendenas rangordning - ett djur har hon blivit, bokstavligen, oförminskat och utan förbehåll ett djur, hon som i sin tidigare tro nästan var Gud... All vetenskap är idag sysselsatt med att försöka frånta människan hennes aktning för sig själv.

Innan man förkastar vetenskapen därför att den inte är antropocentrisk måste man emellertid skilja mellan *beskrivande* och *etisk* antropocentrism. Den förstnämnda sätter människan i centrum för sin beskrivning av hur världen är beskaffad, och ger henne en särroll i universum. Den etiska antropocentrismen sätter människan i centrum för sin uppfattning om hur människor bör handla, och bygger alltså upp etiken med utgångspunkt från mänsklig välfärd och mänsklig strävan. Den kan även kallas *humanism*. Det finns inget nödvändigt samband mellan beskrivande och etisk antropocentrism. Ytterst kan nämligen ingen moraluppfattning motiveras av några beskrivningar eller förklaringar av hur

världen är beskaffad. Till slut måste det ändå handla om våra innersta känslor och lidelser.

Kan man skilja mellan fakta och värderingar?

Resonemanget om etisk och beskrivande antropocentrism bygger på förutgången att man faktiskt kan skilja mellan fakta och värderingar. I detta fall var syftet att "skydda" värderingarna, att inte göra dem alltför beroende av fakta. I vetenskapliga diskussioner brukar åtskillnaden mellan fakta och värderingar i regel tvärtom syfta till att "skydda" fakta och göra dem så oberoende av värderingar som möjligt.

Nietzsche, 1888.

Mot bakgrund av värderingarnas stora roll i vetenskapen kan denna strävan verka närmast hopplös. Det är all-

deles uppenbart att en totalt objektiv eller värdeberoende vetenskap inte är möjlig. Redan utsagan att vetenskap bör vara objektiv är som sagt en värdeutsaga.

Strävan efter objektivitet måste därför uttryckas så att man *så långt som möjligt* ska skilja mellan fakta och värderingar. Kravet på forskaren att försöka göra detta bygger på föreställningen (och erfarenheten) att det går att göra på ett meningsfullt sätt.

Att man på ett meningsfullt sätt kan skilja mellan fakta och värderingar ska inte tolkas så att fakta och värderingar i någon mening skulle existera som två slags enheter, som man åtminstone i princip fullständigt kan skilja åt. Varken fakta eller värderingar "finns" i verkligheten. Däremot finns det både faktaaspekter och värderingsaspekter i de utsagor vi gör om verkligheten.

Uppgiften att så långt som möjligt skilja mellan fakta och värderingar kan inte lösas en gång för alla, utan detta är, liksom själva kunskapssökandet i sig, en ständig kamp som aldrig fullt ut kan vinnas, men som man kan föra mer eller mindre framgångsrikt.

Eftersom fakta och värderingar är så sammanvävda är det ofta ingen praktisk framkomlig väg att försöka rensa bort värderingarna från vetenskapliga utsagor. Objektivitetskravet kan också uppfyllas genom att de värderingar som inte lätt kan bortrensas i stället redovisas så tydligt som möjligt. Eftersom värderingsförutsättningar ibland kan vara mycket inarbetade i en vetenskap är det en uppgift både för vetenskapsfilosofen och för dem som är verksamma i olika vetenskaper att finna de dolda värderingarna och plocka fram dem i ljuset för allmän granskning.

Alla former av värderingar i vetenskap är inte med nödvändighet lika vikti-

ga att åtskilja från fakta. Det förefaller t ex knappast vara värt besväret att alltid försöka särredovisa och tydliggöra medicinens värdering att sjuka människor bör hjälpas att bli friska, helt enkelt därför att detta är samhällsligt okontroversiellt. I t ex ekonomisk vetenskap förekommer värderingar som är betydligt mer kontroversiella. Det förefaller rimligt att försöka få sådana värderingar så tydligt redovisade som möjligt och att utvärdera hur stor betydelse de har för de faktautsagor som förekommer inom ekonomin.

Den minst tillfredsställande situationen uppstår naturligtvis om vissa värderingar anses som okontroversiella bland alla som sysslar med en vetenskap medan de är kontroversiella för människor utanför specialisternas krets. I sådana fall kan värderingar "döljas" och spela en svåruppskattbar roll, eftersom de inte uppmärksammas och särredovisas på samma sätt som de värderingar som är kontroversiella även inom specialisternas krets. En del fall av "allmänhetens missstro mot experterna" kan ha sin bakgrund i detta. De som fått möjligheter och resurser att ägna sig åt att studera ett specialområde är i någon mening våra representanter inom detta område, och blir området kontroversiellt kan det vara en betydande nackdel om de inte är (värderingsmässigt) representativa. Detta är, enligt min mening, ett viktigt skäl att eftersträva en allsidig rekrytering till forskaryrkena.

Ty vetenskapen är ett för hela mänskligheten gemensamt projekt — projektet att förstå vår omvärld och oss själva. Det är ett av mänsklighetens mest storslagna gemensamma projekt.

Sven Ove Hansson

Vad händer med folkbildningen i radion?

Det är fint med folkbildning. De stora bolagen, Riksradien, Utbildningsradion och TV-bolagen, ägnar stor kraft åt folkbildningen. Självklart är det så. Vid ett seminarium om folkbildningen och etermedia som i höstas hölls på Dramatiska Institutet var alla bolagens företrädare noga med att påpeka det viktiga i folkbildningen.

Är det då sant att folkbildningen gynnas i till exempel radion?

Folkbildning — fritt och frivilligt bildningsarbete vid sidan av det egentliga undervisningsarbetet (Focus 69). Det låter enkelt men är inte lätt att definiera, urskilja och förstå vad som är folkbildning och vad som inte är det.

Utbildningsradion hävdade sin roll som folkbildare på detta seminarium men vad händer egentligen med Utbildningsradion? I praktiken är bolaget ständigt hotat och försöker med hjälp av inre omorganisationer skapa en bättre "profil" mot "systerbolaget" Riksradien.

Under detta år ska radioutbudet som helhet minskas. Den radio som i framtiden ska produceras på Utbildningsradion ska ha kurskaraktär. Det blir kurser med studieplaner och möjlighet att ta universitetspoäng. I förlängningen ska det bara produceras språkkurser, distanskurser och skolprogram. De fria folkbildande programmen försvinner. Men varför? Jo, en förklaring kan vara kritik från Riksradien. Utbildningsradions program är för lika Riksradiens egna. Alltså måste de profilera sig bättre. Kurser är ett sätt att skapa UR-profil.

Vad är det då för folkbildande program som Riksradien gör? En titt i programtablåerna visar att man ger folkbildningen ett par timmar i veckan — beroende på definition och gränsdragning.

Ett sådant program är *Svar i dag. Historia att minnas* och *Vårt att veta* är förstås

också folkbildande. Men hur är det med *Doktorn har ordet* och *Trädgårdsdags*?

Det folkbildande flaggskeppet för radioledningen tycks vara *Vetandets värld*. Jo visst, men *Vetandets värld* tar helst upp aktuella skeenden och ny forskning.

Den egentliga folkbildningen finns kanske mellan *Trädgårdsdags* och *Vetandets värld*. Man får inte glömma att allt är nytt för den som inte hört det förut.

Det får inte heller bli så att satsningar på folkbildning skapas med hjälp av en omtolkning av begreppet. Då blir det som de fria TV-bolagen menade i debatten i höstas. Deras tolkning av begreppet gav att nyheter förmedlade på ett lättfattligt sätt också är god folkbildning. I så fall kanske CNN är den nya stora folkbildaren?

Vad är det som gör folkbildningen till en sådan Törnrosa-sko att man skär av tå och häl för att få den att passa? För det är väl inte så att folkbildningen har blivit en gammal snörkänga, en klenod? Ett omodernt måste, som ingen vågar skaka av sig? Ett förlegat arv från arbetarrörelse och folkhem? Tänk om folkbildningen har blivit som Konsum — något som vi alla säger oss vilja ha, men helst handlar vi på ICA.

Det är i så fall en tragisk utveckling för ett ord vars innehåll är väl värt att värna om.

Men om inte Riksradien tar Utbildningsradions tappade folkbildningstimmar och producerar nya folkbildningsprogram, kommer utbudet av folkbildning på radion att minska.

Om det inte skapas en ny redaktion för folkbildning, eller *Vetandets värld* utökas till förmån för folkbildningen, så är det risk för att den sakta försvinner bit för bit till radioarkivets hyllor.

Helen Rundgren

De mystiska cirklarna i England

De mystiska cirklarna med tillplattad säd på engelska åkrar har ännu inte fått sin definitiva förklaring, men står klart att några övernaturliga förklaringar inte behöver tillgripas.

Fred Day har framträtt och berättat att han redan för 47 år sedan framställde mystiska cirklar i sädesfält. Knepet är att gå på styltor genom säden på väg till och från det ställe där man framställer sina cirklar. Då syns inga spår av att någon har gått i åkern. Att åstadkomma cirklarna är tämligen enkelt. Man kan t ex fästa ena ändan av ett rep med en pinne i marken, och sedan dra runt repets andra ända tills säden är tillräckligt nedtryckt.

(Skeptiker nr 4, 1990)

Ginseng som dopingmedel

En norsk f d toppidrottsman försöker, tydligen med viss framgång, att sälja naturmedlet Ginseng till tävlingsidrottare som ett medel att förbättra de idrottsliga prestationerna. Som ett led i marknadsföringen har en del norska tävlingscyklister Ginseng-reklam på tävlingsdräkterna. Läkaren Carl Ditlef Jacobsen har agerat för att få idrottsansvariga att ta avstånd från bruket av Ginseng. Han menar att idrott inte hör ihop med medel som tas i stimulerande syfte, oavsett om dessa medel har påvisbar effekt eller inte.

(NIVFO-bulletinen 4-5, 1990)

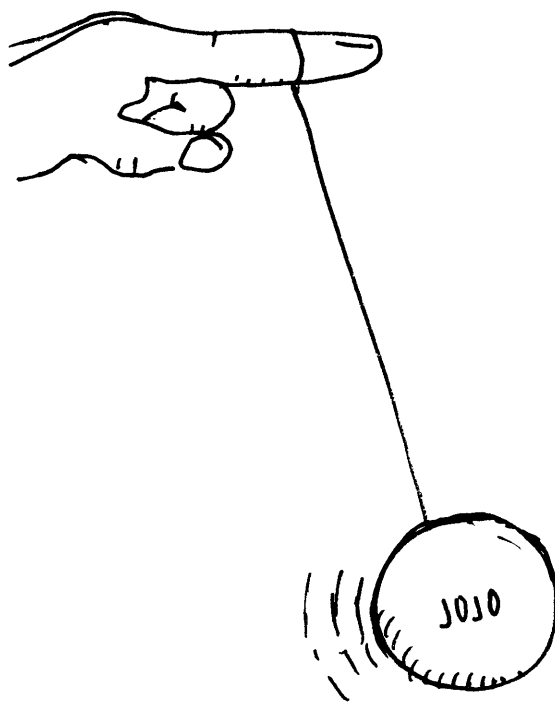
Ny norsk tidskrift

Den nygrundade norska skeptikerföreningen Skepsis har kommit ut med första numret av sin tidskrift, som har samma namn som föreningen (nr 1, 1991).

Folkvett • 2/91

Skepsis är en mycket välgjord tidskrift, både i typografiskt och innehållsligt avseende. Det första numret inleds med en artikel om satanism. Därefter följer tre artiklar om nära döden-upplevelser och tre om förhållandet mellan nynazism och ockultism.

Prenumeration kostar 150 kronor för fyra nummer. Adressen är: Postboks 2943 Tøyen, 0608 Oslo 6.

Ockultism bland skolelever

Den tyske religionsvetaren Hartmut Zinser har ställt skriftliga frågor till drygt 2000 skolelever i Berlin för att utröna i vilken utsträckning de deltar i ockulta verksamheter. Cirka en fjärdedel av eleverna hade "ockulta" erfarenheter. 18 procent hade sysslat med pendelmagi, dvs att hålla en pendel i handen och tolka dess svängningar som svar på olika frågor. 15 procent hade försökt att spå i kort och 12,5 procent hade sökt kontakt med andar med hjälp av "dansande glas". 2,7 hade

sökt andekontakter medelst automatisk skrift och 2,4 hade deltagit i svarta mässor.

Det var något fler pojkar än flickor som deltagit i svarta mässor. Alla de andra aktivi-teterna hade en avsevärt högre andel bland flickor än bland pojkar.

Det ockulta engagemanget var mest utbrett bland 14-17-åringarna. Efter 18 år minskade dessa aktiviteter, men ännu vid 20-årsåldern var 12,5 procent av flickorna aktiva ockultister.

(Skeptiker, 4/90)

Ersättning för feldiagnos

En tysk patient, som uppsökte en alternativterapeut för sina mag- och tarmbesvär, fick diagnosen "tunntarmskancer". Diagnosen ställdes med s k elektroakupunktur, och homeopatiska mediciner sattes in. Den djupt deprimerade patienten uppsökte så småningom även läkare, som till hans stora lättnad berättade att han alls inte hade någon tunntarmskancer eller annan elakartad sjukdom. Detta gjorde honom förbittrad på alternativterapeuten, och han vägrade därför att betala en resterande skuld på 916 D-mark för redan utförd behandling.

Alternativterapeuten förde saken inför domstol. Utslaget blev dock inte det han hade räknat med. Domstolen upphävde skulden, och dömde i stället terapeuten att betala 4000 D-mark i skadestånd till sin patient för feldiagnosen.

(Skeptiker, 4/90)

Miljö-healing

Den norske helbräddagöraren Hugo Stenberg "healar" inte bara människor, utan även förorenad skog och natur. Helbräddagjorda granträd växer fyra gånger snabbare än andra granträd, hävdar han.

Dessutom kan han, fortfarande enligt egen utsago, "heala" sjuk skog även på avstånd. Han sysslar bl a med att helbräddgöra sydamerikansk regnskog genom att lägga händerna på jordgloben.

(Skepsis nr 1, 1991)

Mindre lyckad global trädhealing

Christian Science

Ett äkta par i Boston, som är medlemmar av Christian Science, har av en domstol förklarats skyldiga till sin tvåårige sons död. Barnet hade tarmvred som enligt läkare omedelbart måste opereras. För-äldrarna ansåg emellertid att sjukdomen berodde på synd, och därför skulle botas endast med böner. De riskerar nu tjugoåriga fängelsestraff.

(Skeptiker, 4/90)

Argentisk skeptikergrupp

En skeptikerorganisation bildades förra året i Argentina. Den har antagit namnet Centro Argetino Para la Investigacion y Refutacion de la Pseudociencia. Gruppen ämnar bl a ägna uppmärksamhet åt astrologi, parapsykologi, ufologi, sekter och kvacksalveri.

(BASIS nr 10, 1990)

Torterad för undervisning i evolution

Farouk Mohammed Ibrahim, professor i biologi vid universitetet i Khartoum, har fängslats utan rättegång av den sudanesiska regeringen. I ett brev som smugglats ut från fängelset har han berättat att hans "förhållare" klargjort för honom att hans "brott" var att undervisa om evolutionsläran. Han har utsatts för fysisk tortyr och har också förhindrats att förrätta sina böner. Både professor Ibrahim och den regim som fängslat honom bekänner sig till islam, i det senare fallet en mera fundamentalistisk variant av islam.

(BASIS nr 10, 1990)

Subliminal perception

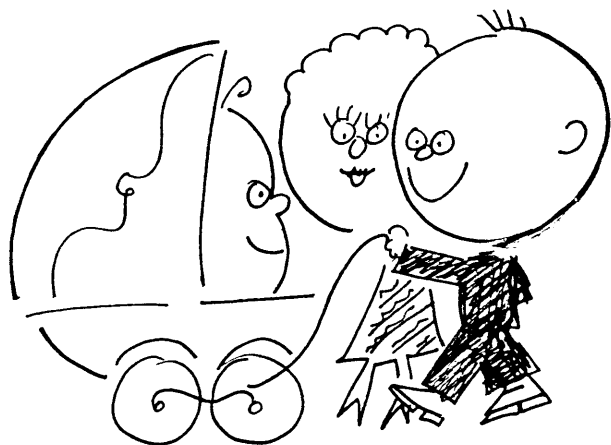
I USA kan man köpa kassetband med subliminala (ohörbara) budskap som sägs förbättra lyssnarens minne eller självförtroende. Anthony G Greenwald vid University of Washington i Seattle har undersökt effekten av dessa band med hjälp av 237 frivilliga försökspersoner. Hälften av försökspersonerna fick korrekt rubricerade band. Den andra hälften fick band med ombytt rubricering (minnesförbättringsband som uppgavs syfta till att förstärka självförtroendet, eller tvärtom). De deltagare som trodde att de fått minnesförbättrande band trodde sig i efterhand ha fått bättre minne, och de som trodde sig ha fått självförstärkande band trodde sig ha fått bättre självförtroende. Det hade ingen som helst betydelse vilken effekt som fabrikanter hade uppgivit att bandet skulle ha. Det helt avgörande var vilken effekt försökspersonen trodde att det skulle ha.

Det är dock inte alldeles självklart att denna undersökning verkligen var en undersökning av subliminala budskap. Greenwald använde kommersiellt tillgängliga subliminalband. En annan forskare, Philip M Merikle vid Waterloo-universitetet i Ontario, genomförde en akustisk analys av subliminalband från fyra olika tillverkare. Inga av banden innehöll några som helst rester av inspelat tal.

(Rocky Mountain Skeptic, nr 3, 1990)

Nya triumfer för intelligenta

Dr. Madsen Pirie, som är sekreterare i den brittiska sektionen av Mensa, föreningen för människor med högt IQ, har behandlat frågan om dödsstraff i Mensas tidskrift. Dr. Pirie är anhängare av dödsstraff, men menar att man ska spara de avlivades kroppar i frysrum så att de kan återupplivas om det i framtiden

Mensaföräldrar med mensababy

skulle visa sig att domen var felaktig.

Detta framkom i en artikel författad av Dominic Lawson i *Spectator* (17/2 1990) om Mensas verksamhet. I en intervju med Lawson försvarade föreningens ordförande Sir Clive Sinclair de ibland tämligen extrema bekantskapsannonserna i Mensas tidskrift med att det skulle få positiva rashygieniska ("eugenic") effekter om manliga och kvinnliga medlemmar av Mensa finner varandra.

En studie av lyckotal

En medlem av Great-Lakes Skeptics blev vid ett butiksbesök varse en maskin som mot 25 cent gav besked om kundens vikt och "lyckotal". Han beslutade att undersöka saken.

"Eftersom frågan om lyckotal är av

sådan överväldigande universell betydelse, fattade undertecknad forskare ett snabbt beslut att utföra och delta i en omfattande och kostsam testning av vågen Sunmark nr 1157, som befinner sig i McCrory variety store vid Grandland Shopping Plaza i Detroit, Michigan.

Undertecknad forskare, som regelbundet nyttjar en vanlig badrumsvåg, observerade att Sunmark nr 1157 vid första försöket rapporterade hans vikt med rimlig noggrannhet... Undertecknad forskares lyckotal rapporterades som 795.

Vid det andra försöket avslöjade Sunmark en ökning av vikten med 12 pund. Detta var rimligt om vi beaktar att undertecknad forskare då bar på en låda som innehöll en tämligen prålig skål med glastillbehör, som tillfälligt hade hämtats för ändamålet från en närbelägen butikshylla. Forskarens lyckotal var nu 193.

Vid nästa försök, utan glasvarorna, gjorde Sunmark-vågen gällande att undertecknad forskare hade gått upp ett pund i vikt sedan experimentet började. Forskarens lyckotal var nu 403.

Vid fjärde försöket rapporterade Sunmark-vågen att forskaren hade gått ned ett pund och nu vägde exakt lika mycket som vid första försöket. Forskarens lyckotal rapporterades nu som 430 och hade ändrats för fjärde gången inom två minuter och trettio sekunder."

På grundval av att apparaten inte ger samma lyckotal för samma vikt framför denne (tyvärr anonyma) forskare hypotesen att det finns en slumpvalsgenerator inuti vågen.

(Great-Lakes Skeptic nr 2, 1991)

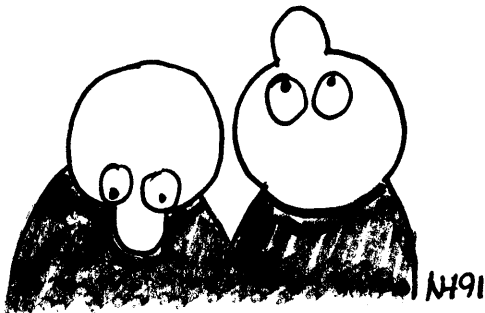
Sven Ove Hansson

Stjärnor och kråkfötter

Både grafologi och astrologi är falsifierbara fenomen. Båda har också vid många studier och experiment falsifierats. Men ändå tror många människor på dem. Varför? frågar sig psykologen Adrian Furnham i New Scientist 26/1 1991.

En förklaring, skriver Furnham, till att tron på grafologi och astrologi är så utbredd kan vara att det finns ett behov av att värdera, beskriva och mäta människor. Otaliga studier har visat att det inte går att avläsa personlighet och egenskaper uren persons handstil. Ändå står det alltsomfast i de stora engelska tidningarna om hur grafologer anlitas av t ex banker och finansbolag när de anställer folk.

Pseudovetenskapare studerar handstil resp. stjärnor. Obs! Mannen till höger är grafolog!

En annan förklaring till att grafologer och astrologer anlitas är att deras utsagor paradoxalt nog ofta tycks stämma. Men orsaken till att de stämmer är att de är så generellt utformade att de skulle kunna stämma som beskrivning på vem som helst.

I slutet på 60-talet annonserade en fransk psykolog i några stora tidningar och erbjöd sig ställa horoskop. Hundratals per-

soner nappade och fick som svar identiskt utformade horoskop. Mer än 200 skrev tillbaka och berömde honom för hans skicklighet och träffsäkerhet!

Det vi vill höra om i ett horoskop är våra positiva egenskaper, skriver Furnham. Men allt behöver inte vara positivt. Det är bara bra om någon liten försiktig kritik skymtar fram ibland (kommentarer som till och med skulle kunna uppfattas som komplimanger). Experiment visar att vi är fem gånger mer benägna att acceptera och känna igen oss i positiva omdömen än negativa.

Men en god sak kanske ändå horoskoperna för med sig. De kan nämligen vara självuppfyllande. Eftersom vi tycker att de positiva utsagorna stämmer kanske våra positiva egenskaper förstärks av att läsa horoskoperna. Den som får höra att "eftersom du är jungfru är du en ärlig människa" kanske ibland blir aningens ärligare, skriver Adrian Furnham.

Medvind för akupunktören

"Nu är det bevisat: Akupunktur hjälper" är den triumferande rubriken i Aftonbladet den 15 april 1991. Vad det handlar om är en kartläggning av forskning kring akupunktur. Den har utförts av professor Sven Andersson på uppdrag av Socialstyrelsen.

Andersson konstaterar att man nått goda resultat med akupunktur mot bl a bensår, urinvägsproblem, alkoholism och narkomani. Dock varnas för kvacksalvare — akupunktörer hör hemma inom den svenska sjukvården.

Men akupunktur kan också ha en stor placeboeffekt:

— Tänk att få träffa samma läkare vid flera regelbundna behandlingar. Han bekantar sig med dig, tar i dig och talar till dig under den tid behandlingen tar. Det sker i en

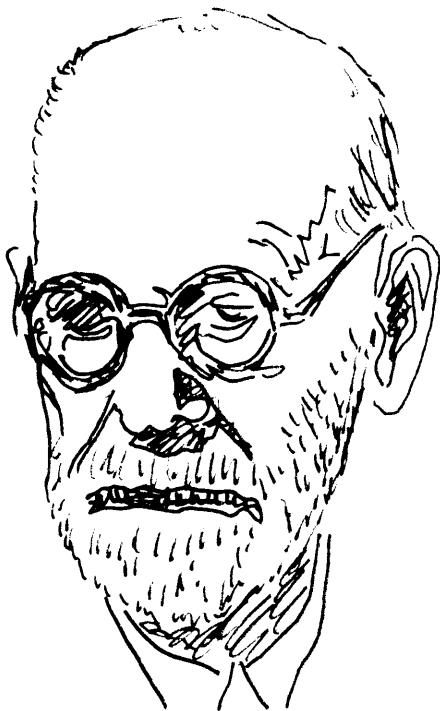
lugn miljö och gör inte ont.

Måste vi ta till akupunktur för att få en mer personlig och engagerad vård som får ta tid, undrar jag i mitt stilla sinne.

Den ovetenskaplige Freud

"Sigmund Freud, psykoanalysens fader, överdrev resultaten av sin terapi, drog vidlyftiga slutsatser på grundval av för lite fakta och var i flera avseenden klart ovetenskaplig."

Omdömet kommer från amerikanska vetenskapsteoretiker som har granskat Freuds teorier. Synpunkterna presenterades på det stora AAAS-mötet i Washington i februari och rapporterades i Göteborgsposten 21 februari.

Det är bl a genom intervjuer med Freuds före detta patienter som bristerna i Freuds forskning blivit kända.

"Freud levde inte upp till grundläggande vetenskapliga principer om öppenhet som tillåter andra att granska ett arbete", säger Frank Sulloway, professor i vetenskapshistoria vid MIT i USA.

Den ovetenskapliga psykoanalysen

Under denna rubrik skriver Bengt Carlsson om psykoterapi som behandlingsform.

"Om psykofarmaka varit den gamla medelklassens hopp om lindring vid psykiska besvär, är psykoterapi den nya medelklassens hopp om bot."

Carlsson beskriver psykoanalysen som en hybrid mellan en objektiv naturvetenskap och en subjektiv, metafysisk lära. Här i gränlandet mellan vetenskap och spekulativitet möter vi dess "typiska oklarhet och flexibla natur". Skulle den enbart hävda rent naturvetenskapliga anspråk skulle den oundvikligen bli överbevisad och förlöjligad.

Under decennier har det gjorts försök att mäta effekterna av psykoterapeutisk behandling. Men ingen har hittills med gängse vetenskapliga metoder kunnat bevisa att psykoanalysen är effektiv som behandlingsform, skriver Carlsson.

Anna Schytt

Folk-ras-mänsklighet

Rudolf Steiner var en av de första i vårt århundrade som framhöll, att alla gamla ras- och blodsgemenskaper måste övervinnas. Steiner var så radikal att han hävdade att t o m nationalismen, en "helig ko" vid seklets början, inte annat var än en fortsättning av ras- och stamgemenskaper.

Endast genom fria individer kunde utvecklingen gå framåt. I sin skrift "Frihetens filosofi" utvecklade han det teoretiska grundlaget för en etisk individualism. Endast den ansvarsmedvetna människan kan i frihet bygga det sociala. All socialism som påtrycks utifrån förlorar etisk kraft. På samma sätt förlorar alla impulser som styrs av ras- och blodsinstinkter sin etiska kvalitet och därmed sociala kraft. I stället ställs grupp mot grupp i oförsonlig kamp — Europa kommer då att gå mot förödande framtida krig.

I en föredragscykel i Christiania 1910 försökte Steiner påvisa nödvändigheten av en ny folkkänedom — varje folk måste förstå sitt eget om man skulle kunna ställa sig i positiv relation till andra folk. Kärlek till det annorlunda, respekt för särarten som har så mycket att lära oss, måste utvecklas. Hävdar man att alla människor är lika, identiska, så bäddar man för rasism och folkhat. Ty alla folk — liksom alla människor — är olika, unika, egenartade. När man kräver att andra skall likna en själv för att vara "riktig", då genereras rasism. Ödmjuk inlevelse, empatiförmåga är vad som behöver utvecklas idag hos en mänsklighet, som blivit alltmer självisk.

I föredragsserien försökte Steiner karakterisera olika folk och raser — det som vi måste bli medvetna om i vårt omedvetna och övervinna. Varje folk, varje ras har positiva och negativa sidor. Naturligtvis gäller det inte minst den vita rasen, som bragt så många problem över mänsklig-

Folkvett • 2/91

heten till förintelsens gräns. Vi är alla olika men likvärdiga. Vi måste lära oss uppskatta olikheterna.

Om man försöker karakterisera olika trädslag och framhåller tallens knotiga grenar och jämför med björkens outvecklade och omtalar tallens lösa virke jämfört med ekens hårda, starka, då kan någon utropa "Vilken rasist - han kallar tall knotig, björk outvecklad och förtalar t o m virket i tallen". Ungefär så går vissa grupper tillväga när man vill misskreditera antroposofin. Steiners föredrag, avsedda att väcka folkförståelse gör man till rasistisk propaganda genom att helt enkelt utesluta allt positivt som sägs i karakteristiken. "Kvinnan har svagare muskelsystem än mannen, kortare lemmar, men har förmågan att fortplanta livet och nära det växande. Mannen är mera förträd". Är det "rasism", antifeminism med "anklagelser" om svagt muskelsystem, korta lemmar, mannen förtalas! Idag är det svårt att överhuvudtaget tala om folkindividualiteter utan att missförstås. Ändå är det enda vägen till övervinnande av folkhat och rasism. "Ingenting leder så till den grad in i dekadans som ideal byggda på ras- folk- och blodsgemenskaper" (Steiner 26/10 1917). "Varje enskilt folk, jag t o m alla enskilda små folkspillror har i helheten sin särskilda uppgift" (16/6 1910). Svensken idag har svårt finna sin identitet, i det nya Europa, i världen. Vi har berövats historien och självkänedom. En ny positiv folkkunskap är nödvändig.

Hans Möller

Svar:

Möller bekräftar tydligt att antroposofin anser att människor har olika psykiska egenskaper efter sin "rastillhörighet" och "folktillhörighet". Människor av olika "raser" sägs vara "olika men likvärdiga".

I en bättre värld än den vi lever i kunde detta kanske ha varit ett oförargligt påstående. Tyvärr lever vi emellertid i en värld där rasismen fortfarande är en kraft att räkna med. Rasism finns i många varianter. De farligaste varianterna deklarerar inte öppet att de anser att människor har olika värde alltefter sin "ras". Apartheids förespråkare har t ex hävdade att vita, svarta och färgade har lika värde men att de är olika, och därför också ska leva åtskilda. Den som är motståndare till rasdiskriminering (och det är säkert Möller) bör akta sig för att ge indirekt understöd åt sådana uppfattningar.

Rudolf Steiners teorier om "ras"-skillnader saknar varje form av verklighet-sunderlag. Det finns t ex inget som helst stöd i psykologisk eller annan vetenskaplig forskning för de skillnader mellan människo-"raser" som han gjorde gällande. (Möllers botaniska bildspråk är för övrigt grovt missvisande. Vi människor skiljer oss inte åt som tallar, björkar och ekar. Vi tillhör alla samma art.)

Som framgick i min artikel i Folkvett (1988, nr 4) sammanfaller däremot Steiners uppfattningar om de olika "rasernas" egen-

skaper med gängse rasfördomar bland vita människor. Detta är skäl nog att ta avstånd från hans rasläror. En aldrig så stark övertygelse bland antroposofer om alla människors lika värde ändrar inte på detta.

För sin tid var Steiners uttalanden inte särskilt anmärkningsvärda. De var ett tämligen mildt uttryck för de på denna tid gängse uppfattningarna. Det anmärkningsvärda är att våra dagars antroposofer inte klarar av att säga: "På denna punkt hade Steiner fel. Detta tar vi avstånd ifrån."

Möller hävdar att "enda vägen till övervinnande av folkhat och rasism" är att fästa större vikt vid skillnader mellan "raser" och folk. Hans ståndpunkt innebär att människor ska bemötas på olika sätt alltefter vilken "ras" de tillhör. Att göra så är alldeles detsamma som att låta sitt handlande styras av rasfördomar. Ett sådant beteende är visserligen förenligt med en abstrakt tro på alla människors lika värde, men det är inte förenligt med full respekt för varje enskild individ som en unik och likaberättigad medmänniska.

Sven Ove Hansson

Antroposofi och intelligens

I den norska tidskriften Humanist, nr 4-5 1990, bemötte antroposofen Niels Magnus Bugge den svenske journalisten Håkan Blomqvists kritik av antroposofin. Så här skrev han bl a:

"1. De sitater jeg anførte i min forrige artikkel burde kunne vise at Steiner har et langt mer sammensatt syn på rasenes forskjellighet enn det som HB og den litt mer redelige S.O. Hansson tilskriver ham. 2. Angående negrenes 'intelligens'. Intelligens er hos Steiner langtfra utelukkende et verdipositivt ord. Det er ikke uten videre identisk med intuisjon, visdom eller klokskap, og heller ikke nødvendigvis forbundet med moral og godhet. Innenfor Steinerpedagogiken forsøker man derfor å motvirke en ensidig intelligensutvikling ved også å legge vekt på helt andre egenskaper."

Kritisk litteratur om antroposofi

Den viktigaste icke-antroposofiska boken på svenska om antroposofi är religionsvetaren Hjalmar Sundéns *Rudolf Steiner*. En bok om antroposofin från 1962. Boken är anlagd som en levnadsteckning av Rudolf Steiner. Den följer hans vingliga väg till teosofin och de inre strider i den teosofiska rörelsen som ledde till att Steiner "startade eget" och grundade den antroposofiska rörelsen. En del av Steiners läror redovisas, bl a hans världshistoria, hans sociala läror (tregreningen) och en del av idéerna bakom Waldorfskolan. Författaren drar fram en hel del märkliga påståenden från Steiners skrifter, främst sådana som har anknytning till religion. Han visar ändå respekt för Steiner bl a genom att jämföra honom med andra religionsgrundare. I sin avslutande analys framhåller Sundén att Steiners läror inte rymmer något väsentligt nytt, utan är hämtade från olika ockulta traditioner. Därmed har "en viktig egenskap hos det Steinerska skådandet blivit fastställt: det är reproduktivt". (s 174) Boken är faktamässigt tillförlitlig. Tyvärr är källhänvisningarna ofullständiga

Sigvard Svärd, som var pingstpastor i Järna under åren 1977-1982, har gått i närkamp med antroposofin i två böcker. I *Den antroposofiska människosynen* från 1987 framhåller han starkt att antroposofin är att betrakta som religion. Det står "Kristen upplysning av Sigvard Svärd" på bokens omslag, och författarens huvudsyfte är att visa kristendomens överlägsenhet över antroposofin. Boken behandlar antroposofernas tro på olika andeväsen samt deras läror om förhållandet kropp-själ-ande och om reinkarnation.

I sin andra bok i ämnet, *Meditation och magi* från 1989, behandlar Svärd antroposofins Kristus-syn (bl a Steiners lära om

de två Jesusbarnen, som är en tacksam måltavla för kristen kritik). Vidare behandlar han antroposofisk meditation, eurytmin och Waldorfdockorna. De sistnämnda framställs av Svärd som hedniska beläten med farliga egenskaper. Det framgår att Svärds tro på onda andeväsen inte står antroposofernas efter. Svärds böcker är förkunnande snarare än analyserande, och har inte alls samma höga grad av tillförlitlighet som Sundéns bok.

Gösta Wilsons bok *Jag trodde på Waldorfskolan* (1990) recenserades av Niels Hovmöller i Folkvett nr 2, 1990. Den är skriven från icke-troende utgångspunkter, och kritiserar Waldorfskolan främst för att ha religiösa inslag.

Helmer Ringgren har skrivit flera utmärkta artiklar om antroposofin. I Till frågan om antroposofins bakgrund (*Religion och bibel* vol 22, 1963, ss 48-64) behandlar han bl a sambanden mellan Steiners idéer och den äldre teosofiska traditionen. I *Antroposofins Jesusbild* (*Religion och bibel* vol 28, 1969, ss 7-25) behandlar han Steiners syn på Jesus och Kristus, och framhåller bl a hur den till stor del bygger på äldre ockult tradition. Ringgren har också skrivit en sammanfattning på tyska om antroposofins lära och organisation, uppslagsordet Anthroposophie i *Theologische Realenzyklopädie* (vol 3, 1979, ss 8-20)

På tyska finns flera böcker som kritiserar antroposofin från kristna utgångspunkter. En av de bästa är Jan Badewiens *Anthroposophie. Eine kritische Darstellung*. (1985) Författaren är präst, och går grundligast in på antroposofins gudssyn och dess syn på Kristus och Jesus. Han behandlar också antroposofins människosyn och Waldorfpedagogiken. Boken är faktamässigt tillförlitlig.

Vera Pierott har skrivit *Anthroposophie — eine Alternative?* (1982). Den behandlar i huvudsak antroposofins Kristusbild och andra inslag i antroposofin som har anknytning till kristendomen. Det finns inslag av kristen

förkunnelse i boken.

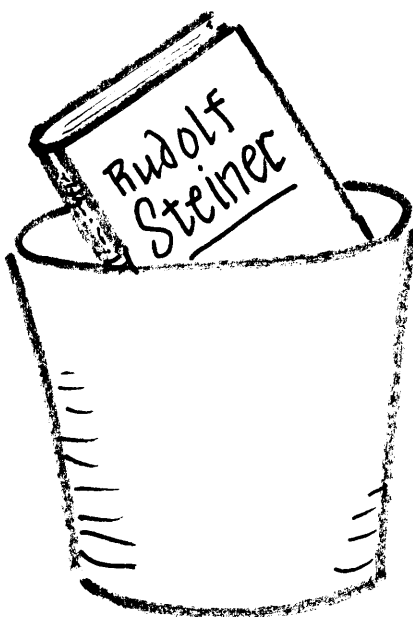
Traugott Kögler har skrivit *Anthroposophie und Waldorf-Pädagogik. Ansätze einer kritischen Analyse* (tredje upplagan 1985). Det är en kritisk granskning av Waldorfpädagogiken från kristen utgångspunkt.

Det antroposofiska Kristet Samfund skärskådas bl a i artikeln *Die Christengemeinschaft* av Hans-Diether Reimer (ss 335-361 i den av Hans-Diether Reimer och Oswald Eggenberger utgivna "...neben den Kirchen", 1979) samt i ett avsnitt i boken *Sehen, Grübler, Enthusiasten* av Karl Hutten (1982, ss 687-720).

Wolfgang Treher har skrivit boken *Hitler, Steiner, Schreiber. Ein Beitrag zur Phänomenologie des kranken Geistes* (1966). I avsnittet om Steiner (ss 39-78) söker han leda i bevis att Steiners andeskåderi var ett utslag av sinnessjukdom. Att ställa psykiatriska diagnoser på avlidna personer är emellertid ett vanskligt företag. Även om Treher finner många belägg för sin tes följer hans slutsats inte med den säkerhet som han låter påskina.

Franz Stratmanns bok *Zum Einfluss der Anthroposophie in der Medizin* (1988) är en grundlig men samtidigt koncis genomgång av den antroposofiska medicinen från naturvetenskaplig och medicinsk synpunkt. Det är en mycket vederhäftig och värdefull bok.

Sven Ove Hansson

Sommarläsning för skeptiker

På Studentlitteratur ger Idar Magne Holme och Bernt Krohn Solvang ut boken *Forskningsmetodik*, som ger en introduktion till samhällsvetenskaplig metodik. Författarna framhåller att både kvantitativa och kvalitativa metoder behövs inom samhällsvetenskapen.

En vetenskapsfilosofisk klassiker, *Proofs and Refutations* av Imre Lakatos, ges ut på svenska av Thales. Det svenska namnet har blivit Bevis och motbevis. Matematiska upptäckters logik.

Den svenska trollerikonstens historia behandlas i *Trollare och andra underhållare* av Christer Nilsson, Skepträ förlag.

Charles Berlitz bok om Bermudatriangeln, *Dödens triangel*, kommer ut i en ny utgåva i år. Utgivare är bokförlaget Legenda (alltså samma förlag som Folkvett kritiserat för dess oförmåga att ta avstånd från nazistisk historieförfälskning).

British Museum i London har haft en stor utställning om förfälskningar. I samband med detta har man gett ut en bok, *Fake? The Art of Deception*, under redaktion av Mark Jones. Förlaget är University of California Press.

Nationalencyklopedin och pseudovetenskapen

När nu fyra volymer av nationalencyklopedin har utkommit kan det finnas anledning att se närmare på hur dess redaktion har klarat av den grannliga uppgiften att informera om pseudovetenskap.

På det hela taget tycker jag att de har lyckats bra. Utan onödiga pekpinningar eller förnumstigheter får läsaren en klar uppfattning om vetenskapens ståndpunkt i de frågor som berörs. Så här lyder t ex den inle-

dande definitionen av astrologi: "den lära som hävdar att en människas personlighet och/eller framtida öde bestäms av riktningen till vissa himlakroppar vid någon viss tidpunkt, vanligen hennes födelse. Den grafiska bilden av himlakropparnas positioner, liksom uttolkningen av dessa, kallas horoskop. Vetenskaps- och kulturhistoriskt är astrologin av stort intresse, men den måste numera betraktas som ren vidskepelse."

Knappt en sida av uppslagsboken ägnas åt astrologin. Man redovisar på ett utmärkt sätt astrologins historia, hur horoskop är uppbyggda, samt hur astrologin kan vetenskapligt prövas. I det sistnämnda avsnittet klargörs att "resultat bättre än slumpen har aldrig påvisats i välkontrollerade försök".

Drygt en sida ägnas åt alkemi. Uppslagsordet är en insiktsfullt skriven historik som bl a tar håll på myten att alkemin skulle vara kemins äldsta ursprung. Ännu äldre än alkemin är "egyptiernas kunskaper i metallurgi och keramik-, glas-, parfym-, färgämnes- och läkemedelstillverkning, dvs. inom vad som senare kom att kallas chemeia-konstens områden". Denna tusenåriga hantverkstradition förvandlades i den hellenistiska kulturen till det vi idag kallar alkemi, varvid de egyptiska hantverkarnas praktiska erfarenhet vävdes in i "ett komplicerat nät av filosofisk spekulation, myter, magi, astrologi och religiös mysticism".

Den moderna kemins frigörelse från alkemin beskrivs på följande sätt:

På 1700-talet började forskare på allvar bestrida möjligheten av transmutation. De kallade sig kemister i stället för alkemister, och ordet alkemi blev därefter liktydigt med guldmakeri. Under den korta perioden 1780-1810 uteslöts alkemin (i denna nya betydelse) definitivt från de rationella vetenskapernas område, men långt in på 1800-talet ägnade sig fantasterna och lycksökarna åt den och gör det kanske fortfarande.

Särskilt glädjande är att nationalencyklopedins redaktörer beskriver antroposofin på ett korrekt sätt, dvs tar upp lärorna och inte bara utanpåverket. Antroposofin beskrivs korrekt som en av Steiners påfunnen metod som syftar till att "få kontakt med 'de högre världarna' " och "beskriva dem med vetenskaplig exakthet". Antroposofernas lära om de sju världsåldrarna refereras, och Steiners uppfattning om vår egen tidsålder återges så här:

Under denna tid har människorna förbindelse med den högre världen genom 'mysterier', dit man bereds tillträde genom initiation. Det avgörande skeendet är emellertid Golgata-mysteriet. Solväsendet Kristus tar mänsklig gestalt i Jesus, i vilken genom en invecklad process (bl.a. två Jesusbarn) buddhans och Zarathustras andliga krafter förenas.

Vidare framhålls att Waldorfpedagogiken har sin bakgrund i Steiners uppfattning om "människans utveckling i sjuårsperioder". Under det kortfattade uppslagsordet biodynamisk odling omtalar man att denna odlingsform fäster tilltro till "kosmiska inflytanden", samt berättar om användningen av sådana preparat som "kvarts som legat i kohorn, nedgrävda under sommaren."

Om alternativmedicin framhålls bl a att "metoderna har ingen accepterad vetenskaplig grund och anses av de flesta fackmän oförenliga med skolmedicinens sätt att arbeta". Texterna om Atlantis, aura, Bermuda-triangeln, och Helana Blatavsky (teosofins grundare) är också helt korrekta. Korrekt, men möjligen onödigt svårförstådd är följande korta text om biorytm:

"en rytm som påstås starta vid människans födelse och som används för att spå hennes otursdagar. Existensen av sådana rytmer är vetenskapligt vederlagd."

En viss inkonsekvens kan förmärkas i uppslagsordet dianetik. Efter att ha nämnt ordets koppling till scientologin säger man:

"Dianetiken sägs vara en andligt helande teknologi som höjer en individs förmåga att vara förnuftig. Dess värde är omstritt."

Formuleringen ger lätt intryck av att dianetikens värde skulle vara omstritt bland omdömesgilla personer. Så är givetvis inte fallet. Men detta är en detalj. På det hela taget har encyklopedins redaktörer hanterat pseudovetenskapen på ett förvånansvärt kunnigt och omdömesgillt sätt.

Sven Ove Hansson

